УДК 336.11(477)

І.В. Басанцов

Економічний контроль фінансового потенціалу як складова економічного потенціалу підприємства

У статті розглянуто економічний контроль фінансового потенціалу підприємства як важливу функцію управління економічними процесами, яка має цільове спрямування, що обумовлює його зміст та специфічні способи реалізації. Реорганізація контрольних процесів відповідно до міжнародних стандартів ґрунтується на визначенні змісту економічного контролю, основними характеристиками якого є його предмет, мета та завдання.

Вступ

Розглядаючи економічний потенціал як систему, можна виділити основні її властивості, до яких можливо віднести цілісність, структурованість, ієрархічність, функціональність, керованість, цілеспрямованість, контрольованість та ін. Система має структуру, під якою треба розуміти сукупність елементів, а також зв'язків та відношень між її елементами.

Під економічним потенціалом підприємства слід розуміти його сукупні можливості з формування та максимального задоволення потреб суспільства в товарах і послугах в умовах конкретних соціально-економічних відносин, які виникають з приводу оптимального використання власних ресурсів [1, с. 57-59].

Задоволення потреб громадян в товарах та послугах є основною функцією та результатом фінансово-господарської діяльності підприємства. При цьому виробнича діяльність, як правило, розуміється в найширшому сенсі. Якщо виходити з вищенаведеного визначення економічного потенціалу, то економічний зміст інвестування слід розуміти як довгострокові капіталовкладення, які спрямовані на стабілізацію, підтримку та розвиток виробничо-господарських можливостей підприємства, а відповідно і його економічного потенціалу. В ринкових умовах попиту на кінцеву продукцію, посилення вимог до якості продукції тощо забезпечення таких можливостей потребує цілком визначених фінансових витрат.

Фінансові можливості підприємства визначаються наявністю та обсягом його фінансового потенціалу. Оскільки фінансовий потенціал підприємства складається з потенціалу оперативного фінансування і потенціалу інвестицій, проблема ефективного управління фінансовим потенціалом є однією із основних в підвищенні економічного потенціалу суб'єкта господарської діяльності.

Тому, на нашу думку, поряд з проблемою управління існує і проблема організації та проведення постійного ефективного економічного контролю фінансового потенціалу підприємства, його методологічного забезпечення.

Басанцов Ігор Володимирович, кандидат економічних наук, доцент, докторант Сумського державного університету.

© І.В. Басанцов, 2006

Постановка завдання та результати

Економічний контроль як важлива функція управління має цільове спрямування, яке обумовлює його зміст та специфічні способи реалізації. Реформування контрольного процесу відповідно до вимог ринкового суспільства ґрунтується на визначенні змісту економічного контролю, основними характеристиками якого є його предмет, мета і завдання.

Метою економічного контролю, з одного боку, є перевірка відповідності фінансово-господарської діяльності чинному законодавству (зовнішній контроль), а з іншого – забезпечення виконання управлінських рішень, своєчасне усунення відхилень, допущених під час виконання цих рішень, запобігання кризовим ситуаціям і банкрутству підприємства (внутрішній контроль). Оскільки дослідження фінансового потенціалу має охоплювати не тільки діяльність, спрямовану на формування капіталу, а й діяльність щодо розміщення його в активах і використання фінансових ресурсів, метою економічного контролю фінансового потенціалу є дослідження управлінських рішень щодо формування та розміщення капіталу в активах (як на момент їх обґрунтування та прийняття, так і після виконання), забезпечення виконання управлінських рішень стосовно формування, розміщення і використання капіталу, своєчасне усунення відхилень у ході виконання цих рішень, запобігання кризовим ситуаціям і банкрутству підприємства [2, с. 80-81].

Завдання економічного контролю фінансового потенціалу поширюється на операції, пов’язані не тільки з формуванням і рухом грошових коштів, а й на операції, що супроводжують їх розміщення в активах, та використання. Виходячи з цього, до завдань економічного контролю фінансового потенціалу належать:

1) визначення фактичного стану об’єкта дослідження на певний момент: оцінка економічного потенціалу підприємства, його фінансового стану, фінансових ризиків з метою виявлення ознак потенційного банкрутства та запобігання чинникам, що до нього призводять;

2) перевірка відповідності складу і структури джерел фінансування стратегічним напрямам розвитку підприємства, обсягам та видам його діяльності;

3) контроль операцій, спрямованих на формування джерел утворення грошових коштів: перевірка відповідності кожної операції чинному законодавству, оцінка її доцільності та обґрунтованості;

4) виходячи з потреб підприємства у створенні додаткових джерел фінансування, контроль оптимізації вартісної структури фінансового потенціалу, перевірка обґрунтованості абсолютної величини та рівня витрат на залучення та обслуговування кожного наявного джерела фінансування;

5) контроль операцій щодо розміщення та використання фінансових ресурсів за напрямами витрачання коштів: перевірка відповідності кожної операції чинному законодавству, оцінка її доцільності та обґрунтованості;

6) контроль доходів і витрат як наслідок залучення і використання фінансового потенціалу підприємства в цілому та за окремими операціями;

7) організація моніторингу показників фінансової стійкості, платоспроможності та рентабельності капіталу з метою мінімізації фінансових ризиків та запобігання банкрутству;

8) забезпечення виконання управлінських рішень щодо формування, розміщення і використання фінансового потенціалу, своєчасне усунення відхилень у ході виконання цих рішень, запобігання кризовим ситуаціям і банкрутству підприємства.

У процесі економічного контролю фінансового потенціалу треба враховувати особливості розподілу власних фінансових ресурсів залежно від джерел їх формування: прибуток від звичайної діяльності та надзвичайний прибуток до оподаткування спрямовуються на сплату податків, поповнення резервного капіталу, споживання, соціальний та виробничий розвиток підприємства; внески юридичних та фізичних осіб і кошти, залучені у вигляді додаткового акціонерного або пайового капіталу, використовуються на забезпечення виробничого розвитку підприємства. Інше спрямування фінансового потенціалу в активи підприємства вимагає обґрунтування і доведення його доцільності.

Крім розглянутих категорій, понятійний апарат економічного контролю фінансового потенціалу може включати такі поняття, як чинники, резерви, модель, результативний показник, ставка, процент, дисконт, фінансовий результат, грошовий потік, ризик тощо.

Науковий інструментарій методу економічного контролю складається із сукупності загальнонаукових і конкретно-наукових методичних прийомів і способів дослідження фінансово-господарської діяльності. Саме метод визначає необхідність та місце застосування відповідних прийомів і способів виконання конкретних контрольних дій (процедур). Сукупність методичних прийомів і способів, що застосовуються при виконанні конкретної контрольної роботи, становить методику дослідження та реалізації його результатів [3, с. 33].

Економічний контроль фінансового потенціалу як важлива функція управління фінансовим станом підприємства передбачає дослідження руху фінансових ресурсів виходячи з чинного законодавства і нормативно-правових документів, що регулюють фінансово-господарську діяльність суб'єктів підприємництва.

Методика контролю фінансового потенціалу являє собою сукупність методичних прийомів (процедур), спрямованих на виявлення відхилень фактичних показників, що характеризують об'єкт дослідження, від встановлених норм (стандартів) контролю за попередньо визначеними і обґрунтованими параметрами.

Процедури економічного контролю фінансового потенціалу поділяються на організаційні, моделюючі, нормативно-правові, аналітичні, лічильно-обчислювальні, розрахункові, логічні та порівняльно-зіставні.

Організаційні процедури забезпечують організацію контрольних дій, а саме: визначення об'єктів контролю, призначення фахівців та розподілення між ними обов'язків, розроблення методики контролю.

Моделюючі процедури стосуються побудови організаційно-інформаційних моделей (стандартів) контролю.

Нормативно-правові процедури дозволяють здійснити перевірку відповідності функціонування об'єкта контролю вимогам чинного законодавства.

Аналітичні процедури ґрунтуються на застосуванні методичних прийомів фінансового аналізу для оцінки стану об'єкта контролю та визначення причин відхилень від встановлених стандартів контролю (критеріїв), виявлених у процесі перевірки.

Лічильно-обчислювальні процедури стосуються перевірки правильності обчислення кількісних (натуральних і вартісних) характеристик об'єкта контролю.

Розрахункові процедури забезпечують перевірку розрахунків окремих та узагальнюючих показників.

Логічні процедури передбачають застосування методичних прийомів логіки у процесі контролю операцій з формування, розміщення та використання фінансового

потенціалу підприємства.

Порівняльно-зіставні процедури ґрунтуються на застосуванні в контрольному процесі щодо об'єкта контролю різноманітних форм порівняння: з нормативом, встановленим чинним законодавством; з галузевим, відомчим або внутрішнім нормативом (планом, стандартом); з попереднім періодом.

Серед процедур контролю важливе місце займають розрахунково-аналітичні методичні прийоми. З деякою часткою умовності можна стверджувати, що рівень організації економічного контролю фінансового потенціалу залежить від ступеня використання в ньому результатів фінансового аналізу.

Принципи економічного контролю регулюють процедурний бік методології та методики дослідження.

Ефективність економічного контролю як важливої функції управління фінансовим потенціалом підприємства залежить від дотримання принципів організації контрольного процесу, основними з яких є: системність, комплексність, законність, відповідальність, об'єктивність, точність, динамічність, оперативність, ефективність.

Принцип системності економічного контролю вимагає від дослідника забезпечення оцінки діяльності підприємства як єдиної відкритої економічної системи, що побудована із взаємопов'язаних елементів (підсистем) і водночас є елементом (підсистемою) складнішої системи вищого рівня (галузі, регіону тощо). Принципу системності у цьому розумінні відповідає така побудова економічного контролю, яка забезпечить дослідження і кількісну оцінку взаємозв'язків між елементами, що формують відповідні рівні економічної системи (об'єкта управління). Принципу системності найбільше відповідає комбіноване застосування методичних прийомів логічного, математичного, документального та фактичного контролю. Одним із проявів системності є забезпечення періодичності контрольних дій, що дозволяє постійно відстежувати динаміку об'єкта управління за попередньо визначеними параметрами.

Принцип комплексності економічного контролю вимагає дослідження об'єкта у поєднанні всіх його елементів. Комплексність не виключає контролю окремих параметрів об'єкта управління. Навпаки, здійснюючи комплексну перевірку, необхідно зважати на те, що об'єкт управління є складною економічною системою, яка має бути досліджена за всіма рівнями та складовими.

Для забезпечення системності і комплексності контролю фінансового потенціалу необхідно взяти до уваги інформацію, яка характеризує внутрішні взаємозв'язки об'єкта дослідження та його взаємовідносини з державою, інвесторами, кредиторами, постачальниками, клієнтами (покупцями) та іншими суб'єктами ринкової економіки, які є зовнішніми стосовно об'єкта управління.

Законність – один із ключових принципів економічного контролю, який вимагає від суб'єкта контролю точного дотримання норм і правил, встановлених чинним законодавством. З іншого боку, це стосується оцінки діяльності підконтрольних організацій та осіб, яка має виключати вільні та поверхові тлумачення закону, спираючись виключно на його норми. З другого боку, цей принцип вимагає від суб'єкта економічного контролю дотримання вимог законодавства і нормативно-правових актів, що визначають їх повноваження і відповідальність.

Принцип відповідальності суб'єктів контрольного процесу вимагає від них дотримання законів і нормативно-правових актів, що регламентують їх діяльність, а також передбачає встановлення відповідальності за достовірність наданої інформації.

Вимоги щодо об'єктивності економічного контролю передусім стосуються

первинної інформації, яка характеризує параметри об'єкта дослідження на певний момент або за певний період. Первинна інформація може вважатися об'єктивною тільки за умови забезпечення її повноти, репрезентативності та достовірності. Вибір окремих параметрів та первинних показників, критеріїв їх оцінки, характеристика зв'язків між ними, визначення чинників та обґрунтування доцільності дослідження їх впливу на результативні показники, застосування тих чи інших методичних прийомів економічного контролю повинні мати об'єктивний характер, обумовлений змістом досліджуваних процесів. Реалізації ж принципу об'єктивності у дослідженні фінансового потенціалу сприяє здійснення кінцевого контролю, який досліджує об'єкти управління після завершення звітного періоду. Інформація, що піддається кінцевому економічному контролю фінансового потенціалу, складається переважно з даних фінансової звітності, які відрізняються високим ступенем повноти і достовірності. Репрезентативність значною мірою забезпечується тривалістю звітного періоду, що запобігає використанню в контролі випадкової інформації.

Принцип динамічності економічного контролю вимагає дослідження обраного об'єкта у його розвитку. Реалізація цього принципу в процесі контролю фінансового потенціалу дозволяє дослідити рух грошових коштів підприємства, визначити його вплив на зміну джерел фінансування, дати оцінку наслідкам змін, що відбулися у складі і структурі джерел фінансування. Тривалість періоду дослідження безпосередньо впливає на повноту характеристики об'єкта у процесі його становлення та розвитку, достовірність висновків, доцільність пропозицій та ефективність управлінських рішень, прийнятих за результатами контролю.

Принцип оперативності вимагає спрямування економічного контролю на інформаційне забезпечення оперативного управління у момент здійснення, безпосередньо перед або одразу після операцій з формування або використання фінансового потенціалу. Наближеність до моменту здійснення операції дозволяє запобігти прийняттю неправильних рішень та своєчасно виправити недоліки, що виникають у процесі фінансово-господарської діяльності підприємства як наслідок впливу різноманітних об'єктивних і суб'єктивних чинників. Дотримання цього принципу ґрунтується на застосуванні методичних прийомів оперативного контролю.

Принцип ефективності економічного контролю реалізується у двох аспектах: по-перше, він вимагає спрямування контролю на пошук шляхів і резервів підвищення ефективності використання фінансового потенціалу у фінансово-господарській діяльності підприємства; по-друге, цей принцип означає, що витрати на здійснення контролю не повинні перевищувати ефект, отриманий внаслідок впровадження розроблених заходів.

Висновки

Таким чином, можна зробити висновки, що забезпечення точності економічного контролю ґрунтується на об'єктивній перевірці первинної інформації, правильності розрахунків та обґрунтованості зроблених висновків. З точки зору забезпечення точності контролю фінансового потенціалу найефективнішим є кінцевий контроль, який, досліджуючи фінансово-господарські процеси після завершення звітного періоду, створює умови для всебічної перевірки результатів діяльності із застосовуванням методичних прийомів документального контролю, зіставлення, порівняння тощо.

Застосування розглянутих вище організаційно-методологічних засад та принципів економічного контролю фінансового потенціалу автор вважає передумовою створення

досконалої інформаційної системи управління формуванням, розміщенням та використанням фінансових ресурсів суб'єктів підприємницької діяльності.

1. *Лапин Е.В.* Экономический потенциал предприятия: Монография. – Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. – 310 с.
2. *Ловінська Л.Г.* Організація бухгалтерського обліку та фінансового контролю в сучасних умовах господарювання в Україні / Л.Г. Словінська, І.Б. Стефанюк . – К.: НДФІ, 2006. – 240 с. – Бібліогр.: С. 142-154.
3. *Калюга Є.В.* Фінансово-господарський контроль у системі управління: Монографія. – К.: Ельга, Ніка-Центр, 2002. – 360 с.
4. *Ведунг, Еверт*. Оцінювання державної політики і програм / Пер. з англ. В. Шульги. – К.: Всеувито, 2003. – 350 с.
5. *Грабова Н.М.,* Кривоносов Ю.Г. Облік основних господарських операцій в бухгалтерських проводках: Навч. посібник: 3-тє вид., допов. – К.: А.С.К., 2002. – 416 с. – (Економіка. Фінанси. Право).
6. *Аудит* і ревізія підприємницької діяльності: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів спеціальності 7.050106 «Облік і аудит» / Ф.Ф. Бутинець, та ін., За ред. проф. Ф.Ф. Бутинця – Житомир: ПП «Рута», 2001. – 416 с.
7. *Всеукраїнський* науково-практичний журнал «Фінансовий контроль» № 2 (25)., К.: – 2005. – 68 с.

Отримано 16.12.2006 р.

И.В. Басанцов

Экономический контроль финансового потенциала как составляющая экономического потенциала предприятия

В статье рассмотрен экономический контроль финансового потенциала предприятия как важнейшая функция управления экономическими процессами, которая имеет целевую направленность, что обуславливает её содержание и специфические способы реализации. Реорганизация контрольных процессов в соответствии с международными стандартами основывается на определении содержания экономического контроля, основными характеристиками которого являются его предмет, цели и задачи.